

**ПОЛІТИКА КОМУНІСТИЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬЩІ
(1947–1948)**

У статті розглядаються основні державні заходи та досліджуються дії комуністів щодо католицької церкви в Польщі в 1947-1948 роках.

Ключові слова: католицька церква, комуністична влада, держава, секуляризація, релігія, політика, Папа Римський, духовництво, єпископат.

Нами розглядається період від виборів до Законодавчого сейму 19 січня 1947 р., після яких політичне кермо опинилося в руках комуністів, до створення Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) у грудні 1948 р., що знаменувало собою відхід від ідеї "народної демократії" та початок встановлення сталінської моделі соціалізму в Польщі.

Відомо, що у період Другої світової війни католицька церква в Польщі зазнала величезних людських і матеріальних втрат. Із близько 12 тис. ксьондзів загинуло близько 20%, у тому числі 1863 єпархіальні ксьондзи, 6 єпископів, 63 семінаристи, багато монахів і монахинь. Результатом військових дій та німецької окупації було знищення 912 костелів [1, с. 179].

Першочерговим завданням для католицької церкви стала відбудова своєї матеріальної бази. Комуністична влада зробила значний внесок у вирішенні цього питання. Результатом була повернення церкви власності, яку конфіскували й пограбували німецькі окупанти [9, с. 558]. Крім того, церковні маєтки були вилучені зі списку земель, що підлягали націоналізації у зв'язку з проведенням земельної реформи.

Нове керівництво Польщі дозволило діяльність близько п'яти тисяч католицьких об'єднань і братств. Після одержання згоди від влади, церковна ієрархія активізувала свою видавничу діяльність. Так, у 1948 р. виходило вісім католицьких журналів загальним тиражем 338 тис. примірників [6, с. 189].

"Народна Польща" була однією з небагатьох європейських країн, де проводилося викладання релігії в початкових і середніх загальноосвітніх школах. Усі фінансові витрати на це навчання брала на себе держава. Влада дала згоду на функціонування факультетів теології у Варшавському й Ягеллонському університетах. Крім того, відновлювалася й розширювалася діяльність духовних семінарій, релігійних об'єднань і чернечьких орденів. Велика кількість дитячих ясел і садків, дитячих й опікунських домів і домів для пристарілих, інтернатів і шкіл знаходилися під опікою й управлінням духовництва.

Католицька церква змогла значно зміцнити свої позиції в державі та посилити свій вплив на польське суспільство. Костел регулярно проводив масові акції, що збирали десятки, а інколи, навіть і сотні тисяч людей. Як повідомляли засоби масової інформації, кількість віруючих, які зібралися навколо Ясної Гори 15 серпня 1947 р. становила близько одного мільйона людей [6, с. 189].

Важливим фактором, який сприяв підвищенню впливу католицької церкви було перетворення країни на однорідну в релігійному відношенні. У порівнянні з довоєнним періодом, відсоток населення, що сповідував католицьку віру зріс з близько 65 до понад 90 [5, с. 7]. Це пояснюється, насамперед, тим, що після Другої світової війни в результаті великих міграційних процесів Польща перетворилася на мононаціональну державу, де національні меншини становили близько двох відсотків населення.

Також підвищенню авторитету католицької церкви сприяло розширення кордонів Польщі на заході та півночі. На т.зв. "возз'єднаних землях" було створено п'ять нових апостольських адміністрацій з центрами в Ополі, Вроцлаві, Гожові Великопольському, Гданську й Ольштині. Під час масового заселення цих земель католицька церква виконувала роль важливого стабілізуючого фактора в суспільстві. Вона проводила широкі акції громадської допомоги. Не дивно, що велика кількість переселенців шукали й обирали місцями свого постійного проживання саме ті, де були католицька церква та польський ксьондз.

Високий авторитет католицької церкви давав їй можливість активно впливати на суспільно-політичне й культурне життя. Ще напередодні виборів до Законодавчого сейму єпископат оголосив пастирського листа, що був зачитаний в усіх костелах країни. У ньому йшлося про громадський обов'язок участі у виборах. Однак, віруючих закликали, щоб вони голосували проти тих, "програми яких або методи правління є ворожими здоровому глузду, добру державі й народу, християнській моральності та християнському світопогляду". Польський єпископат заявляв: "Оскільки справи релігії пов'язані з політичними справами, ми не маємо наміру цей зв'язок послабити чи розірвати". Але разом з тим, далі в листі йшлося про те, що костел не буде брати участь у політичному житті, а єпископат і надалі буде зберігати своє незалежне становище. Фактично така позиція єпископату означала втручання в політичні справи країни.

Католицька церква не бажала стояти осторонь суспільно-політичних процесів, що відбувалися в країні. Коли в другій половині 1948 р. відбулася зміна в сільськогосподарській політиці держави і Польська робітничка партія (ПРП) взяла курс на проведення колективізації, церковна ієрархія рішуче виступила проти створення промислових кооперативів. Досить часто під час проведення церковних заходів лунали промови духовництва, що не тільки критикували урядову політику, а й закликали до її бойкотування.

У свою чергу, влада прагнула всіляко зменшити вплив церкви на суспільство та обмежити її участь у суспільно-політичному й культурному житті.

Офіційно комуністи не виступали проти релігії та не закликали до боротьби з нею. Навпаки, як ми вже зазначали, влада демонструвала прихильне ставлення до церкви. Основні державно-партійні документи проголошували свободу сумління та віросповідання. Так, Законодавчий сейм у декларації від 22 січня 1947 р. урочисто проголошував, що в своїй конституційній діяльності буде продовжувати реалізацію основних громадянських прав і свобод, таких як "рівність перед законом незалежно від національності, раси, релігії, статі, походження, посади чи освіти", а також "свобода сумління та свобода віросповідання" [4, с. 148].

Прем'єр Ю. Циранкевич у своєму виступі в сеймі 28 листопада 1947 р. стверджував: "Твердо стоячи на ґрунті свободи віросповідання та свободи сумління ми

будемо й надалі, як і до цього часу, з великою пошаною ставитись до почуттів і, освячених традиціями, звичаїв віруючих католиків і до їх релігійних потреб. Подібно як і до прихильників інших релігій, ми будемо надалі поважати в межах, що зобов'язують закони католицької церкви, гарантуючи йому повну свободу релігійного культу та оточуючи його належною опікою" [8, s. 5-6].

Комуністи не скасували кримінальний кодекс від 11 липня 1932 р., в якому окремий розділ був присвячений злочинам проти релігійних почуттів. Так, стаття 172 передбачала позбавлення волі до п'яти років для тих, хто публічно ганьбить Бога. Діючий закон також передбачав ув'язнення строком до трьох років для тих, хто публічно ображає чи висміює визнану законом конфесію, її догмати або обряди (стаття 173). Арешту до двох років підлягали ті, хто злословить і заважає виконанню релігійних актів (стаття 174) [7].

Після виборів до Законодавчого сейму 19 січня 1947 р. відносини "держава – костел" помітно загострюються. Хоча й церква не виступила відкрито проти фальсифікації виборів, однак вже 14 березня єпископат передав новому прем'єрові Ю. Циранкевичу документ під назвою "Католицькі конституційні вимоги". У ньому йшлося про те, що Польща мала бути правовою державою, поважати свободу та людську гідність, забезпечити право на приватну власність. Єпископат також звертав увагу на необхідність приборкання свавілля, зловживання влади, перевищення повноважень поліційних і партійних інстанцій. "Католицький костел, – наголошував документ, – який походить не з держави, а прямо з Бога, є самостійним, незалежним від держави й керується власним законом" [11, s. 80].

Вимоги єпископату викликали негативну реакцію влади, яка добре розуміла можливі наслідки для себе у випадку пасивних дій. На думку партійного керівництва, необхідно було якнайшвидше вжити рішучих заходів щодо католицької церкви, яка була однією з головних політичних опонентів у країні.

Позицію комуністів озвучив генеральний секретар ЦК ПРП В. Гомулка на квітневому (1947 р.) пленумі ЦК, де признався, що після виборів до Законодавчого сейму в Польщі склалася нова політична ситуація і відкрився новий етап на шляху розвитку суспільно-політичних відносин. Суть цього етапу, на його думку, полягала в зміні тактики і методів боротьби за владу, що проводив "табір польської реакції". "Оскільки реакція після отриманої поразки не склала руки, а перебудовує свої зменшені лави до нової боротьби, тому також і наша партія прагне...розбити й повністю знищити реакційного ворога", – заявив В. Гомулка [3, s. 206-207].

У своєму виступі генеральний секретар ЦК ПРП чітко перераховував т.зв. "реакційні верстви населення", які, на його думку, становили поважний відсоток – понад 15% усього населення країни. До них належали банкіри, приватні підприємці, власники підприємств і багаті селяни. В окрему категорію "реакційних верств", разом із більшістю інтелігенції, лідер комуністів виділив більшість кліру на чолі з церковною ієрархією. "Ця категорія, – підкреслив В. Гомулка, – незважаючи на її малу чисельність, становить дуже поважну силу реакції, тому що є широким розсадником її ідеології" [3, s. 207].

Цінним джерелом для з'ясування політики комуністичної влади щодо католицької церкви в Польщі є протоколи засідань політбюро ЦК ПРП за 1947-1948 рр. [10]. За нашими підрахунками, протягом досліджуваного періоду на чотирьох засіданнях безпосередньо обговорювалися та приймалися конкретні рішення з церковних питань. Протоколи засідань політбюро свідчать

про те, як влада реагувала на прояви активності з боку польського єпископату та Ватикану.

Негативну реакцію комуністичного керівництва і подальше загострення відносин "держава – церква" викликав лист польських єпископів, оголошений на пленарній конференції єпископату та прочитаний у костелах 28 вересня 1947 р. Цей лист закликав до бойкоту преси антирелігійного змісту, нарікав на цензуру, критикував порушення владою релігійного характеру свят і обмеження релігійних свобод. У своєму зверненні до віруючих єпископи заявляли: "Підвищуємо свій застережливий голос проти зростаючої зухвалості блюзнів, які ще більш настирливо роблять предметом жарту, забави, іграшки все те, що нам дорого, що пов'язане з ім'ям Бога, Христа, Пресвятої Матері, Святого Костелу. У періодичних виданнях висміюються релігійні обряди, християнські звичаї та нрави" [12, s. 98].

Комуністи не забарилися з відповіддю. Вже 1 жовтня 1947 р. лист єпископату став темою обговорення на засіданні політбюро ЦК ПРП. Партійне керівництво розцінило заяву єпископів до віруючих, як прояв наступу католицької церкви проти влади та прийняла наступне рішення:

"У зв'язку з відозвою єпископату та наступом кліру в країні обговорена низка засобів боротьби:

а) у всій країні органи безпеки за участі війтів (і, можливо, старостів) прослуховують приходських священників відносно пунктів, висунутих у відозві єпископів;

б) загострення цензури католицької преси та відсікання їх від нелегальних джерел паперу;

в) обмежити кількість богослужінь, що транслюються по радіо та різних богослужінь з приводу урочистостей;

г) ухвалено доручення секретаріату, щоб при співучасті партійної мережі, виявити в міністерствах й органах самоврядування кошти, які йдуть на церковні установи" [10, s. 116].

Наступне обговорення "справ костелу" відбулося 12 листопада 1947 р., під час якого члени політбюро вирішили у відносинах з єпископатом використати переговорний процес. Було ухвалено делегувати В. Вольського до вступних розмов, а Я. Берману доручено опрацювати платформу для переговорів з представниками єпископату. У протоколі також зазначено: "Справа костелу дозріла до принципового вирішення й потребує серйозної розробки". Також ухвалено рішення про "необхідність загартування партійних організацій на акцію костела й ідеологічну та політичну підготовку партії і СБМ (Союзу боротьби молодих – Авт.) до протистояння наступу костела" [10, s. 131].

Великий резонанс у Польщі викликав лист Папи Римського Пія XII до німецьких єпископів від 1 березня 1948 р., що порушив питання німецьких переселенців із західних земель Польщі, підкреслюючи несправедливість вигнання 12 млн людей. Насправді, ця цифра була значно меншою (близько 6 млн людей). Звернення Папи Римського фактично сприймалось як невизнання нових післявоєнних кордонів Польщі, що, зрозуміло, викликало негативну реакцію більшості населення.

Цей лист не пройшов поза увагою партійного керівництва, яке вирішило організувати широкомасштабну пропагандистську компанію проти Ватикану. У протоколі засідання політбюро ЦК ПРП № 16 від 6 травня 1948 р. "ухвалено розвинути широку акцію проти становища папи в німецькому питанні та справі наших західних кордонів". До цієї акції передбачалося залучити всі молодіжні й католицькі організації. Було прийнято рішення про видання окремої брошури з листом Папи разом з коментарями, яку необхідно було розіслати ксьондзам і католицьким діячам [10, s. 205-206].

Виконуючи рішення політбюро ЦК ПРП, організована була широкомасштабна пропагандистська компанія проти Ватикану й польського єпископату. У багатьох установах і підприємствах проходили мітинги та збори в підтримку західних кордонів Польщі. У великій кількості поширювалася комуністична пропагандистська література із звинуваченнями на адресу не тільки Пія XII, але й духівництва, яке його підтримувало. Це було вперше в історії відносин "держава – костел".

Ще одна резолюція стосовно церковного питання була схвалена на засіданні політбюро ЦК ПРП 4 червня 1948 р., на якому розглядалася "справа військових капеланів". З 1926 р. у Польщі діяло законоположення про підпорядкування військових капеланів командуванню Війська Польського. Однак, Ватикан скасував його та з 1 червня 1948 р. військові капелани стали підпорядковані безпосередньо польському єпископату. Така зміна давала можливість єпископату призначати військових священників без узгодження з командуванням Війська Польського. Виходячи з цього, члени політбюро констатували, що клір буде в такий спосіб намагатися впроваджувати "реакційні елементи" та військова влада не погодиться на провадження нових, не узгоджених капеланів. Також було вирішено ретельно стежити за діяльністю тих, яких єпископат все ж таки зможе впровадити. Одночасно політбюро визначило й напрямки боротьби з католицькою церквою. "У зв'язку з "грізним наступом кліру, – зазначалося в протоколі, – завдання усунення найбільш реакційних учителів релігії в школах...". Зазначалося необхідність фінансового тиску на церкву, обмеження її права власності на "возз'єднаних землях", обкладення податками, введення ліміту на папір для релігійних видань й обмеження діяльності монастирів [10, s. 220-221].

І, дійсно, з початком нового 1948/1949 навчального року велика кількість учителів отримала заборону на викладання релігії в школах. Почали масово закриватися церковні школи або переводитися до розряду звичайних шкіл. Влада розпочала створювати мережу шкіл Товариства друзів дітей (ТДД), де вже не навчали релігії.

Відношення влади до католицької церкви, на нашу думку, у повній мірі розкриває важливий документ під назвою "Зауваження в справі римсько-католицької церкви в Польщі" [2, к. 83-85]. Цей секретний партійний документ не датований, але, цілком імовірно, що він був підготовлений у 1947 р. Він містить не тільки теоретичний аналіз становища церкви в Польщі, але й практичні заходи боротьби з нею. "Зауваження" складаються з трьох основних частин. Розглянемо їх.

Частина перша присвячена аналізу ситуації, в якій опинилася католицька церква після Другої світової війни. Особливі уваги приділено ролі церкви в Польщі. Зокрема, зазначено, що костел є дуже впливовою могутньою структурою в країні. Він гальмує проведення суспільно-політичних перетворень і безустанно впливає на маси населення, будучи носієм реакційної ідеології. Цей вплив церква здійснює двома шляхами: а) безпосередньо, тобто за допомогою детально відпрацьованих засобів впливу; б) посередньо – шляхом поширення культурно-релігійної літератури.

Наголошувалося також на тому, що католицька церква в свідомості населення, перш за все, гуманістичної інтелігенції, є bastionом польської традиції та культури, найбільшим виразником польської нації. Костел є традиційним символом патріотизму. Але у той же час він є джерелом ідеологічної, світоглядної опозиції. Костел є структурою з власною матеріальною базою та самостійною політикою. Як такий, він становить державу в державі, постійним вогнищем вічно живої та загрозли-

вої політичної опозиції. Як такий, він є надією та союзником міжнародної капіталістичної реакції. У зв'язку з цим, "Народна Польща" повинна активно діяти в напрямку послаблення сили костелу [2, к. 83].

У другій частині були чітко сформульовані основні напрямки боротьби з католицькою церквою, а саме:

1. Відколювання патріотичної гуманістичної інтелігенції від костелу...

2. Секуляризація широких народних мас.

3. Скорочення безпосереднього впливу костелу шляхом великої ревізії культурних творів.

4. Ліквідація суспільної бази костелу – дрібної буржуазії, шляхом переходу її з табору ідеологічної опозиції... на платформу економічних суперечностей [2, к. 83].

І, нарешті, третя частина, найбільша за обсягом, визначала практичне розв'язання вищезазначених напрямків боротьби з католицьким костелом. Перш за все, йшлося про дальше продовження існуючої політики взаємного "обминання" держави та костелу. Корисними наслідками цієї політики мало бути те, що ПРП не вплутується в непопулярну формальну боротьбу та відістняє костел від його економічної бази. [2, к. 84].

Завдання розколу в середовищі гуманістичної інтелігенції та відокремлення ідей патріотизму від католицизму шляхом дискредитації костелу мала виконати автономна група інтелігенції з журналом, яка не зв'язана з офіційними органами. Для виконання цього завдання була підібрана кандидатура колишнього лідера націоналістично-радикального руху "Фаланга" Б. Пясецького. Після перебування в НКВС він змінив свої антирадянські погляди та на чолі групи католиків виступив з ініціативою підтримки й співпраці з комуністичною владою. Уряд дав згоду на видання тижневика "Сьогодні та завтра" ("Dziś i Jutro") [4, s. 81]. Навколо нього об'єдналася група католицьких публіцистів, які декларували бажання співпраці з урядом і союз з СРСР. З 1947 р. вони діяли в об'єднанні "ПАКС" і під керівництвом Б. Пясецького продовжували виконувати диверсійну роль проти церковної ієрархії. Однак, вплив групи Б. Пясецького на настрої в країні був не дуже вагомий.

Як вже зазначалось, одним з напрямків боротьби влади з католицькою церквою була секуляризація широких народних мас. Комуністи вважали, що цей процес полягав у послідовному здійсненню принципу: "Костел – всюди, отже, костел – ніде". Йшлося про недопущення, за будь яку ціну, утворення політичної католицької партії, підлеглої церковній ієрархії. Також передбачалося залучення широких народних мас до великих масових заходів – свято гір, лісу, моря, матери, дитини тощо [2, к. 85].

Отже, як видно з документу, керівництво ПРП дуже добре розуміло й роль, яку в польському суспільстві виконувала церква, а також мала чіткий план боротьби з нею.

У реалізації завдань боротьби з католицькою церквою брали участь різні державні структури. Однак, вирішальна роль відводилася саме органам безпеки, що перебували від виключним контролем ПРП. Спеціальний V департамент Міністерства публічної безпеки (МПБ) займався справами костелу. Діяльність духівництва також знаходилася в полі зору функціонерів Головного управління військової інформації (ГУВІ). Ще в жовтні 1945 р. начальник ГУВІ видав наказ про "розробку" капеланів і ксьондзів, які діяли поблизу військових частин [5, s. 13-14].

13-15 жовтня 1947 р. у МПБ відбулася перша загальна нарада керівного складу, на якій обговорювалися питання обмеження впливів костелу. Зокрема, відкриваючи нараду, міністр публічної безпеки С. Радкевич визнав костел за "найбільш організованого та сильного ворога, з яким треба буде якнайшвидше помірятися

силами". Крім того, міністр підкреслив необхідність якнайшвидшої систематичної та всесторонньої "розробки" католицької церкви, а також утворення численної агентурної мережі. Виконуючи директиву керівництва, активізується діяльність спеціальних агентів. Так, наприкінці 40-х років близько двох тисяч оперативних працівників МПБ мали контакти з понад чотирма тисячами інформаторів [5, s. 13-14].

Результатом діяльності спецслужб були енергійні репресивні заходи. Помітно збільшувалася кількість арештів ксьондзів, звинувачених за співробітництво з антикомуністичним підпіллям. Якщо в середині 1947 р. у в'язницях перебувало 60 священнослужителів, то вже у вересні 1948 р. їх кількість перевищувала 400 [12, s. 99].

Поряд із репресіями влада помітно посилювала пропагандистські атаки проти костельної ієрархії та духівництва. На їх адресу лунали погрози як на сторінках преси, так і в офіційних виступах керівництва країни. У своєму виступі в сеймі 28 листопада 1947 р. глава уряду Ю. Циранкевич ствердив, що уряд буде й надалі додержувати права католицької церкви, але не допустить до використання релігійних почуттів віруючих для досягнення політичних цілей. Прем'єр висловив надію, що переважна більшість духівництва та віруючих не дадуть себе втягнути до політичних забав. Усілякі спроби затримки й порушення політичної консолідації в Польщі не можуть розраховувати на пасивність уряду та приречені на невдачу [6, s. 363].

Ще більш різкою була промова Ю. Циранкевича в сеймі 14 січня 1948 р., в якій він зазначив: "Уряд не до-

пустить ні агресивної позиції окремих представників кліру, а саме, церковної ієрархії, ні спроб втручання у державні справи, у справи світського публічного життя. Уряд не допустить до здійснення релігійними об'єднаннями цілей, далеких від релігії, до політичної боротьби проти народної влади, проти встановленого правового порядку в державі" [8, s. 6].

Таким чином, на шляху монополізації влади комуністами католицька церква залишалася потужною опозиційною силою в країні. Партійно-державне керівництво намагалося всіляко обмежити вплив церкви та позбавити її тієї ролі, яку вона виконувала в суспільстві. У відносинах "державна – костел" відбулися докорінні зміни, коли влада розпочала активний наступ на католицьку церкву.

Список використаних джерел:

1. Adamczuk L. Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. – Warszawa, 1992.
2. Uwagi w sprawie Kościoła Rzym.-Kat. w Polsce // Archiwum Akt Nowych, KC PPR, 295/VII-210.
3. Archiwum ruchu robotniczego. – T. VII. – Warszawa, 1982.
4. Czubiński A. Dzieje najnowsze Polski. – Warszawa, 1992.
5. Dudek A. Państwo i Kościół w Polsce 1945-1970. – Kraków, 1995.
6. Kersten K. Narodziny systemu władzy 1943-1948. – Poznań, 1990.
7. Kodeks karny z 11 lipca 1932 r. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naszarp.fora.pl/prawo/11/kodeks-karny-1932-r,9.html>
8. Polska Ludowa a Kościół katolicki. Fakty i dokumenty. – Warszawa, 1950.
9. Polska Partia Robotnicza. Dokumenty programowe 1942-1948. – Warszawa, 1984.
10. Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947-1948. – Warszawa, 2002.
11. Raina R. Kościół w PRL. Dokumenty. – T. I. – Poznań, 1994.
12. Wielka historia Polski. – T. 10. – Kraków, 2001.

Надійшла до редколегії 26.08.13

А. Антонюк, канд. ист. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПОЛИТИКА КОМУНИСТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ ПО ОТНОШЕНИЮ К КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ В ПОЛЬШЕ (1947–1948)

В статье рассматриваются основные государственные мероприятия и исследуются действия коммунистов по отношению к католической церкви в Польше в 1947-1948 годах.

Ключевые слова: католическая церковь, коммунистическая власть, государство, секуляризация, религия, политика, Папа Римский, духовенство, епископат.

O. Antonyuk, Ph.D in History, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE POLICY OF THE COMMUNIST POWER RELATING CATHOLIC CHURCH IN POLAND (1947–1948)

The article is devoted to the main government measures and investigates the actions of the communists relating Catholic Church in Poland (1947–1948).

Key words: catholic church, communist power, state, secularization, religion, policy, Rome Pope, clergy, episcopate.

УДК 94:32:061.23 "1848"

Є. Бевзюк, канд. іст. наук, доц.
Ужгородський національний університет, Ужгород

ПАН ІДЕОЛОГІЯ В ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НАПЕРЕДОДНІ РЕВОЛЮЦІЇ 1848 РОКУ

Напередодні революції 1848 року західне слов'янство було втягнуте у процес модернізації національної ідеології. Але на тлі процесу самовизначення великих за чисельністю етнічних одиниць слов'янський духовний ренесанс відрізнявся етнорегіональною специфікою та став об'єктом політичної уваги для урядів великих імперій – Австрійської та Російської. Для Росії ідея загальної слов'янської етнічної спільності, панславистичної ідеології носила не тільки науковий характер, але була також стала фактором геополітичного інтересу.

Ключові слова: нація, національна культура, ідеологія, товариство, імперія, панславизм.

Головною подією XIX століття, яка зумовила піднесення культурно-національного руху слов'ян, була європейська революція 1848-1849 рр. Це був кульмінаційний сплеск суспільно-політичних і соціально-економічних змін, провісник глибокої перебудови колишньої феодально-станової системи суспільства та стратифікації його за принципами капіталізму, розгор-

тання процесу становлення європейських націй та Новоевропейської цивілізації і формування консолідованих національно-державних утворень. З цього часу прискорився і процес практичного об'єднання етносів в рамках цілісної національної держави. Для відносно чисельного слов'янського народонаселення події першої половини XIX ст., безумовно, стали поштовхом до